

PETYCJA

w sprawie wzmocnienia jakości, przejrzystości i skuteczności procesu tworzenia rezerwatów przyrody w województwie podkarpackim

Adresaci:

- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie (RDOŚ)
- Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (GDOŚ)
- Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ)
- Kancelaria Premiera Rady Ministrów
- Kancelaria Prezydenta RP

My, niżej podpisani, zwracamy się z wnioskiem o zawieszenie procedowania obecnych rezerwatów i uprzednie wdrożenie rozwiązań, które zapewnią, że projektowanie i ustanawianie rezerwatów przyrody będzie: (1) oparte na możliwie najlepszych danych i dowodach, (2) przejrzyste proceduralnie, (3) realne do sfinansowania i monitorowania, (4) społecznie legitymizowane poprzez wczesne i rzetelne włączanie interesariuszy, (5) adekwatne do wyzwań zmian klimatu i innych presji oraz realne w tym kontekście.

Nieodłączną częścią tej petycji są dodatkowe dokumenty: „Uzasadnienie” (rozszerzenie argumentów) dostępne [tutaj \(PDF\)](#) oraz „System Oceny Rezerwatów” dostępny [tutaj \(PDF\)](#).

*Wszystkie Postulaty w Petycji są równoważne, jednak kluczowym organizacyjnie dla przedmiotu Petycji oraz samego RDOŚ jest ostatni **Postulat (12)** – „System Oceny Rezerwatów”.*

I. Wnioski i postulaty (krytyczny standard dla rezerwatów i ich projektów)

1) Niezależna recenzja merytoryczna projektów rezerwatów przed formalnym procedowaniem

Wnosimy o wprowadzenie etapu wstępnej, zewnętrznej recenzji (peer review) dla wniosków rezerwatowych – przez panel ekspertów z jawnymi oświadczeniami o konflikcie interesów. Celem jest wczesne wychwytywanie braków danych, błędów metod, niejasnych celów ochrony i rozbieżności między deklarowanym a faktycznym przedmiotem ochrony. Pozwoli też na - prewencyjne do zewnętrznych nacisków - powstrzymanie procedowania zbyt słabych jakościowo propozycji oraz na dużo przejrzystsze katalogowanie i anonowanie tych projektów - obecnie utajnionych przed wszystkimi stronami na wcześniejszych etapach procedowania.

2) Standard dowodowy dla argumentu „bogactwa gatunków (w tym chronionych)” i ocena porównawcza na bazie podobnych środowisk

W przypadku powoływania się na ponadprzeciętne bogactwo gatunków wnosimy o: (a) opis metodyki inwentaryzacji (udokumentowane: czas, sezon, wysiłek, zakres taksonów), (b) wskazanie i analizę

obszarów referencyjnych (porównawczych) o podobnych warunkach siedliskowych, (c) analizę i prezentację „wartości dodanej” proponowanego rezerwatu na tle istniejących form ochrony (np. Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu).

3) Rzetelność terminologiczna oraz minimalny moduł „historia i użytkowanie terenu”

Wnosimy o obowiązkowe ujęcie w dokumentacji: historii użytkowania (leśnego i nieleśnego), przekształceń siedlisk, dawnych map i źródeł archiwalnych – tak, aby opisy „naturalności” i „pierwotności” były możliwe do weryfikacji i zgodne z wiedzą naukową, a deklarowany stan obiektu – trwały historycznie w obliczu zachodzących zmian i dobrze prognozujący w zachowaniu jego chronionego stadium, charakteru i składu gatunkowego.

4) Praktyka nazewnicza, jako kryterium wartości i prawidłowości rezerwatu

Stosowanie lokalnych nazw własnych i kulturowych popartych zapleczem historycznym i współczesnym. W przypadku używania toponimów – priorytetowe stosowanie nazw lokalnych obiektów geograficzno-przyrodniczych – adekwatnych w ich skali do skali obiektu rezerwatu (mikrotoponimy zamiast makrotoponimów). Każdorazowe włączanie reprezentacji większości mieszkańców - jako interesariuszy - do procesu nazewniczego rezerwatów (p. 9). Unikanie opierania nazw i tworzonych rezerwatów na gatunkach zwierząt migrujących siedliskowo a więc nieobecnych (niedźwiedź), podatnych na zagrożenia biotyczne (ryś, żbik, żubr) lub podlegających potencjalnej redukcji populacji (niedźwiedź, wilk, bóbr itp) .

5) Ocena ryzyk i adaptacyjne podejście do presji biotycznych i klimatycznych

Wnosimy o to, aby już na etapie projektu rezerwatu wskazywać kluczowe ryzyka (susze, gradacje owadów, pasożyty/choroby drzew, gatunki inwazyjne, dynamika czynników klimatycznych) oraz progi uruchamiania działań ochrony czynnej, jeśli jest to potrzebne dla realizacji celu ochrony.

6) Jawny plan finansowania i wykonalności

Wnosimy o dołączanie do projektu rezerwatu: (a) szacunku kosztów (plan ochrony/plan zadań ochronnych, monitoring, egzekucja, audyty, komunikacja), (b) wskazania źródeł finansowania w horyzoncie co najmniej 10 lat, (c) oceny wykonalności kadrowej (kto i jak będzie realizował monitoring i działania).

7) Obowiązkowy monitoring i publiczne raportowanie efektów

Wnosimy o wdrożenie standardu monitoringu efektów ochrony (przyrodniczych i – tam, gdzie relewantne – społecznych), z publikacją wyników oraz mechanizmem działań korygujących.

8) Zróżnicowanie narzędzi ochrony w krajobrazach mozaikowych

W przypadkach obszarów o silnym zróżnicowaniu wewnętrznym wnosimy o stosowanie strefowania i narzędzi dopasowanych do składników (np. strefy ochrony ścisłej, strefy ochrony czynnej, utrzymanie siedlisk otwartych), zamiast jednorodnego modelu ochrony i w efekcie unifikacji różnorodności.

9) Analiza skutków społeczno- gospodarczych i wczesne włączanie interesariuszy

Wnosimy o przeprowadzanie, proporcjonalnie do skali planowanych ograniczeń, analizy skutków dla społeczności lokalnych czyli (rekreacja, turystyka, dostęp do lasu, lokalna gospodarka) oraz o prowadzenie konsultacji z reprezentantami wszystkich grup interesariuszy na możliwie wczesnym etapie – zanim utrwalały się konflikty i polaryzacja.

10) Sprawiedliwość i odpowiedzialność społeczna ochrony przyrody

Projektowanie rezerwatów z poszanowaniem zastanych potrzeb społeczności lokalnych oraz ich życiowych i zawodowych relacji z przyrodą. Zabezpieczenie dostępu do dóbr i funkcji kulturowych (np. szlaki jagodiarzy), realizowania rekreacji oraz do krytycznych egzystencjonalnie - atrakcji turystycznych funkcjonujących przed powołaniem rezerwatu (np. szlak kolejki leśnej – Roztoki pod Obnogą). W razie utraty powyższego – polityka trwałych rekompensat dla pokrzywdzonych (*Social Responsibility of Nature Conservation*).

11) Wolumenowy umiar ochrony przyrody w obszarach z obecnością ekumen ludzkich

Postulujemy każdorazową analizę nasycenia formami ochrony i kumulacji ograniczeń z nich wynikających (tzw. „chłonność społeczno-gospodarcza”) oraz wprowadzenie zasad górnego pułapu zagęszczenia proponowanych obiektów ochrony rezerwatowej wprowadzanych w regionach zamieszkałych i użytkowanych gospodarczo, a przy jego przekraczaniu – bezwzględnej akceptacji społeczności lokalnych. Obecnie zdarzają się miejsca gdzie w promieniu 15 km istnieje już kilkanaście rezerwatów, do tego w niektórych przypadkach pokrywających się ze sobą tematycznie / przedmiotem ochrony, czyli pozbawionych podstawowego ich warunku - ewenementowości. To jakość i unikatowość, a nie ilość i powierzchnia - powinny być priorytetem rezerwatowej ochrony przyrody.

12) Wdrożenie „Systemu Oceny Rezerwatów” oraz planowanie sieci rezerwatów w ujęciu systemowym

Ostatni i najważniejszy Postulat. Wprowadza do przestrzeni uznaniowości twardy filtr jakościowy dla wnioskowania i procedowania ochrony rezerwatowej — coś, czego dziś w praktyce bardzo brakuje. Wnosimy o to, aby do chwili obecnej procedowane rezerwaty były waloryzowane wg zestawu stałych kryteriów i ocen:

- a) Model podstawowy.
Punktacja na bazie określonych cech (piramida jakości i unikalności, status zagrożenia, częstość poddawania ochronie, tożsamość przedmiotu etc.)
- b) Kryteria dodatkowe.
Reprezentatywność, komplementarność, tożsamość przedmiotu, spełnialność zasady rusztu ekologicznego, wymierna wysoka „wartość dodana” względem istniejących form ochrony etc.

Szczegółowy opis [tutaj \(PDF\)](#), jego poszczególne treści i punkty wymagają szerszej naukowej dyskusji.

II. Prośba o odpowiedź i tryb dalszych prac

Prosimy o:

1. Informację, które z powyższych standardów mogą zostać wdrożone w bieżących procedurach,
2. Wskazanie planu działań (harmonogram) oraz jednostek odpowiedzialnych,
3. Udostępnienie (w BIP lub w trybie informacji publicznej) zbiorczego zestawienia: liczby rezerwatów bez aktualnych planów ochrony, rezerwatów z zdaniami ochronnymi (z oceną ich stopnia realizacji i wystarczalności) oraz stanu monitoringu wszystkich rezerwatów i finansowania ich działań ochronnych.

Sugerowany scenariusz działań:

- i. Bieżące projekty: procedowanie z pakietem działań dostępnych od ręki (peer review, projekt metodyki, analiza wartości dodanej, inwentaryzacje porównawcze, włączenie interesariuszy, analiza historyczna etc.), z autoanalizą i odnotowanym problemowym know-how w trakcie.
- ii. Szybka ścieżka pilotażowa standardów dla wybranych np. 3–4 rezerwatów (z kompletem procedur i audytem ich wykonalności, obowiązkowe regularne *self-education*)
- iii. Audyt, klasyfikacja ocenowa i działania naprawcze dla istniejących rezerwatów

III. Procedury weryfikacyjne dla dotychczasowych rezerwatów (audyt rozwiązań i zmian)

Wnioskujemy o przeprowadzenie precyzyjnych analiz:

1. Stopień uwzględnienia powyższych kryteriów (postulatów 1-12) dla procedowanych dotąd rezerwatów, ze szczególnym skupieniem na kwestii włączenia od samego początku interesariuszy lokalnych i ich zdania oraz potrzeb (analogicznie np. do procedur PULi).
2. Oceny możliwości wdrożenia tych kryteriów (w formule audytu tych obiektów, z oświadczeniami o konflikcie interesu od wykonawców), a w przypadku możliwości procedowania części lub wszystkich kryteriów – określenie scenariusza wdrożenia działań naprawczych i procedur wyboru podmiotów realizujących
3. Ocena skuteczności dobranej dotychczas formuły ochrony (ściśła, czynna etc.) dla zachowania zastanego dziedzictwa historycznego, krajobrazowego, zróżnicowania środowisk, pięter i gatunków w obrębie powołanych na nich rezerwatów oraz (1) podania strat w tym zakresie (np. zmiana populacji bezlista okrywowego na danym terenie), (2) wskazania odpowiedzialności instytucjonalnej i decyzyjnej (na jakim etapie, w jakim trybie i na podstawie jakich danych podejmowano decyzje) (3) propozycji niezbędnych procedur i działań naprawczych, (4) wskazania źródeł finansowania tych działań oraz harmonogramu wdrożenia.

Prosimy o podanie czasookresu realizacji powyższych punktów, a następnie udostępnienie społeczeństwu wyników tych analiz/audytów np. na BIP

IV. Wnioski końcowe (ogólne)

Zasoby osobowe potrzebne do realizacji postulatów niniejszej petycji mogą zostać przesunięte z obszaru procedowania w tym roku 41 kolejnych rezerwatów - w związku z brakiem bieżących zagrożeń dla tych obszarów (obowiązujące moratoria i wyłączenia) lub homeopatyczną skalą tych zagrożeń (malejąca z czasem i tak niska presja), a to przy braku istnienia wymiernej wartości dodanej tych rezerwatów w porównaniu do obecnych form ochrony obowiązujących na tych obszarach.

Za szczególnie konieczne uważamy przywrócenie postawy umiaru i rozwagi w powoływaniu rezerwatów chroniących podobne środowiska i formacje przyrodnicze oraz krytyczne podejście do postrzegania obecności gatunków chronionych jako rzekomego ewenementu miejsca – bez indeksacji porównawczych w analogicznych miejscach w szerszym otoczeniu – jako hipotetycznie całościowo bogatym gatunkowo.

Coraz powszechniejsze zjawisko lokalnego wyczulenia społecznego na presję i nadmiarowość ochrony przyrody, pozbawionej przy tym wiarygodnego jej uzasadnienia (fikcyjna Puszcza Karpacka Pod Przemysłem, powszechność środowiska Zlewni Rostok, ochrona ścisła układów krajobrazowych), w zderzeniu z decyzyjną apodyktycznością instytucji - skutkują trwałą regionalną utratą wiarygodności ochrony przyrody, a temu chcemy przeciwdziałać. Eskalacja ochroniarskiej presji działa tu przeciw skutecznie, szkodzi też wyraźnie jakościowym propozycjom rezerwatów, które jednoznacznie popieramy.

Procedowane obecnie rezerваты podlegają ryzykom i wadom podkreślanym w powyższej liście postulatów (Cz. I), dlatego wnosimy o wstrzymanie procedowania tych rezerwatów do czasu ewolucji ochrony rezerwatowej do (i) wyższego pułapu jakości rezerwatów (ii) skuteczności działania istniejących rozwiązań ochrony rezerwatowej, (iii) zgodności z prawem obecnej ochrony rezerwatowej – większościowy brak ustawowo wymaganych Planów Ochrony (iv) jej odpowiedzialności społecznej, (v) zapewnienia społecznościom lokalnym transparentności procesów projektowania i procedowania rezerwatów oraz (vi) zapewnienia partycypacji tych społeczności w tych procesach od samego początku i ich edukacji w zakresie tych procesów (świadomość).

Rosnące wymagania i oczekiwania społeczne wymuszają także tę ewolucję.

Z poważaniem

(w imieniu szerszego grona mieszkańców)

Uzasadnienie do petycji

1. Cel i zakres

Niniejsze uzasadnienie stanowi załącznik merytoryczny do petycji i wyjaśnia, dlaczego przedstawione postulaty są zasadne z punktu widzenia współczesnej nauki o ochronie przyrody oraz zarządzania obszarami chronionymi. Uwzględniając perspektywę społeczną, dokument opiera się na argumentach i przykładach wskazanych w wersji źródłowej petycji oraz na recenzowanej literaturze naukowej i uznanych wytycznych (m.in. IUCN).

2. Teza przewodnia: „jakość procesu” warunkiem trwałej ochrony

Badania porównawcze pokazują, że sam formalny status ochronny nie gwarantuje efektu przyrodniczego. O skuteczności decydują m.in.: odpowiedni dobór obiektów (priorytetyzacja), jasne cele ochrony, zasoby kadrowo-finansowe, monitoring i zdolność do adaptacyjnego korygowania działań (Hockings et al., 2006; Coad et al., 2019; Gill et al., 2017; Watson et al., 2014).

W praktyce brak tych elementów prowadzi do powstawania tzw. „paper parks” (obszarów formalnie chronionych, lecz słabo zarządzanych), erozji zaufania społecznego oraz ryzyka późniejszych korekt, w tym obniżania rangi, zmniejszania lub znoszenia ochrony (tzw. PADDD) (Di Minin & Toivonen, 2015; Golden Kroner et al., 2019; Watson et al., 2014).

Istnieje ryzyko przyszłej, kosztownej „rewizji” słabszych projektów oraz narastania społecznej niechęci wynikającej m.in. z niedostatecznej komunikacji i edukacji lokalnej. Petycja zmierza do wzmocnienia trwałości ochrony poprzez podniesienie jakości procesu kreacyjnego i decyzyjnego, a nie do kwestionowania samej idei ochrony rezerwatu.

3. Uzasadnienie szczegółowe postulatów petycji

3.1. Zewnętrzna, niezależna i krytyczna weryfikacja wniosków rezerwatuowych przed ich procedowaniem

Uzasadnienie problemowe: Istnieje ryzyko procedowania licznych projektów o zróżnicowanej jakości, co może generować długotrwałe konflikty i koszty oraz idący za obniżaniem jakości spadek zaufania. Przykładem jest procedowanie w 2025 r. i przeprowadzona wizja terenowa czyli wydatkowane środki podatników (w przypadku RDOŚ) i własne w przypadku LP oraz czas kilkudziesięciu osób zaangażowanych w przygotowanie się i obecność - a to dla projektu rezerwatu „Matecznik Niedźwiedzia” (1300 ha) z „ShadowList” Klubu Przyrodnika, który to „projekt” nie posiadał żadnej(!) dokumentacji projektowej, a był jedynie mapką narysowaną przez anonimową osobę. Reakcja i nastawienie wszystkich uczestników – przewidywalnie negatywne.

W przypadku „Przełomu Sanu pod Tołstą” wnioskodawca (OTOP) podkreślał argumentacyjnie obecność konkretnych gatunków chronionych oraz z Czerwonej Listy, ale nie przedstawił w dokumentacji miejsc ich

występowania, co automatycznie blokuje możliwość redukcji obszaru o potencjalnie słabsze powierzchnie. Takie wnioski powinny być odrzucane przed procedowaniem (peer review) i kierowane do wnioskodawcy do uzupełnienia, a samo zdarzenie powinno automatycznie ustanawiać taki standard po stronie odbiorcy wniosku (RDOŚ).

Uzasadnienie naukowe: W ochronie przyrody rośnie nacisk na podejście oparte na dowodach (evidence-based conservation) i na systematyczne planowanie (systematic conservation planning). Obydwa nurty zakładają jawne kryteria jakości, przegląd danych oraz weryfikację założeń przed podjęciem decyzji (Sutherland et al., 2004; Pullin & Knight, 2009; Margules & Pressey, 2000).

Wniosek praktyczny: Minimalny standard recenzji powinien wyglądać następująco: (i) panel 5–7 ekspertów z różnych dziedzin (co najmniej: ochrona przyrody/ekologia, leśnictwo/siedliska leśne, botanika lub zoologia, hydrologia/gleboznawstwo – zależnie od obiektu), (ii) jawne oświadczenia o konflikcie interesów i zasady wyłączenia z oceny, (iii) termin wykonania recenzji nie dłuższy niż 30 dni, (iv) publikacja recenzji oraz streszczenia danych wejściowych w BIP.

Niezależna wstępna weryfikacja (np. przez wieloaspektowe gremium eksperckie) powinna obejmować: (i) kompletność danych, (ii) zgodność celów ochrony z cechami obiektu, (iii) ocenę alternatyw, (iv) powtarzalność regionalną i krajową przedmiotu ochrony, (v) bilans wymierności zysków w wyniku zmiany statusu ochrony - wobec istniejącej obecnie formuły ochrony z jej benefitami dla wszystkich dotychczasowych interesariuszy, (vi) wstępną ocenę wykonalności i kosztów.

3.2. Weryfikacja argumentu „bogactwa gatunków chronionych” przez inwentaryzację w otoczeniu porównawczym

Uzasadnienie problemowe: Brak porównawczej, równie pogłębionej inwentaryzacji w podobnych siedliskach może prowadzić do błędnej oceny „wyjątkowości” miejsca - użytkowanej jako kwalifikacji do ochrony rezerwatu. Postulowana tu potrzeba znajduje też uzasadnienie w zasadzie obiektywizmu postępowania administracyjnego oraz obowiązku wszechstronnego wyjaśnienia stanu faktycznego (art. 7 i art. 77 § 1 Kodeksu Postępowania Administracyjnego). Zaniechanie takiej pogłębionej i porównawczej analizy przedmiotu ochrony, jak również procedowanie propozycji z oczywistymi brakami, może prowadzić do naruszenia zasady praworządności oraz skutkować wadliwością podejmowanych rozstrzygnięć.

Uzasadnienie naukowe: Wnioskowanie o „nadzwyczajności” wymaga odniesienia do tła (baseline) i lokalizacji referencyjnych. Badania metodologiczne pokazują, że proste schematy bez kontroli i danych „przed” często zawyżają lub zaniżają szacowane efekty, a projekty monitoringu powinny stosować układy kontrola–oddziaływanie i – gdy to możliwe – warianty BACI / Beyond-BACI (Christie et al., 2019; Underwood, 1992; Smokorowski & Randall, 2017).

Wniosek praktyczny: Już na etapie uzasadnienia rezerwatu warto standardowo wymagać: (i) wskazania obszarów porównawczych, (ii) jawnych kryteriów doboru stanowisk, (iii) opisu metod i wysiłku inwentaryzacyjnego (iv) dołączanie do dokumentacji metadanych inwentaryzacji oraz – w zakresie możliwym prawnie – surowych danych: list gatunków, dat i lokalizacji obserwacji (dla danych wrażliwych – w formie zanonimizowanej lub zgrubej, np. siatka/oddziały leśne). Umożliwi to niezależną weryfikację

twierdzeń o „wyjątkowości” obiektu oraz ograniczy ryzyko sytuacji, w której jedynym dowodem jest deklaracja oraz warsztat językowy autora projektu.

3.3. Krytyczne podejście do narracji historycznych i „etykiet” przyrodniczych – oparcie decyzji na weryfikowalnym zapleczu

Uzasadnienie problemowe: Nieprecyzyjne stosowanie pojęć typu „las pierwotny/naturalny/puszczański” w odniesieniu do obiektów o silnych przekształceniach historycznych zaciemnia faktyczny stan ekosystemów i postulowany cel ochrony. Pozbawione uzasadnienia nadużywanie takich etykiet stymuluje w społecznościach regres zaufania do ochrony przyrody. Również polityka fikcyjnych obiektów przyrodniczych np. „kontynentalnych puszczy” osadzanych na niewielkim areale leśnym i użytkowanie nieistniejących ich „toponimów”, upodobanie do mglistych i obcych lokalnie etykiet zamiast korzystania z tych funkcjonujących tam już kulturowo – wszystko to prowadzi do erozji zaufania do ochrony przyrody (w tym instytucji) oraz finalnie do spadku szacunku wobec wszystkich jej form.

Uzasadnienie naukowe: Ekologia i biogeografia konsekwentnie pokazują, że dzisiejsze wzorce bioróżnorodności i struktury siedlisk są w dużej mierze „dziedzictwem użytkowania” (land-use legacies). Ignorowanie historii prowadzi do błędnych punktów odniesienia i zjawiska „shifting baseline” – stopniowego obniżania oczekiwań co do stanu ekosystemu (Foster et al., 2003; Pauly, 1995; Papworth et al., 2009).

Wniosek praktyczny: Uzasadnienia rezerwatów powinny zawierać krótką, udokumentowaną rekonstrukcję historii użytkowania (mapy archiwalne, dane urzędzeniowe i rolnicze, zdjęcia lotnicze), aby na bazie zaplecza historycznego trafnie zdefiniować właściwe cele ochrony (np. ochrona procesów naturalnych vs. odtwarzanie cech historycznych). Z kolei „świadomość etapu” pozwala uniknąć porażki ochrony ściślej stosowanej wobec przedmiotu ochrony będącego w przejściowym stadium w procesie zmian w przyrodzie (np. klimatycznych, sukcesyjnych, wymiany gatunkowej), gdzie właściwsza będzie ochrona czynna i to dopiero w odpowiednim czasie i zakresie.

3.4 Praktyka nazewnicza oparta na formalnie i kulturowo obowiązujących nazwach lokalnych, z wyłączeniem nazw zwierząt (gat. migracyjne, niestabilne)

Uzasadnienie problemowe: Infantylicyzacja onomastyki rezerwatowej oraz odgórna „polityczna” presja nazewnicza znacząco obniżają poziom zaufania i szacunku do tej formy ochrony przyrody i wpływają na jej lekceważenie. Tworzenie rezerwatów gatunków problematycznych dla mieszkańców - w przewidywalny sposób skutkuje wrogą postawą społeczną. W odniesieniu do gatunków migrujących sezonowo lub wieloletnio czyli nieobecnych w „ich rezerwacie”, lub tych podlegających presjom biotycznym – działa to negatywnie (karykaturalnie).

Uzasadnienie naukowe: Doświadczenie społeczne wskazuje na dużo wyższą akceptację i pozytywne nastawienie do rezerwatów w przypadku używania osadzonych kulturowo nazw lokalnych. Także wartość wizerunkowa i turystyczna (w razie udostępniania) takiego obiektu jest wyższa w przypadku sięgania do lokalnej specyfiki i onomastyki czyli tożsamości miejsca.

(i) Przykładem braku rozumienia tej zasady przez wnioskodawcę jest Reliktowa „Puszcza Karpacka” lub „Puszcza Karpacka” nad Ropienką, czyli nazewnictwo globalizm na bazie fikcyjnej historycznie i współcześnie

puszczy oraz nieistniejącej w Polsce nazwy własnej (brak takiej Puszczy w PRNG i opracowaniach DOL). Powszechny na obszarze 19 600 km² deskryptor „karpacka” jest przeciwieństwem lokalnej ewenementowości i tożsamości. Sama etykieta „puszczy” stosowana wobec niewielkich i rozrzuconych fragmentów lasów kulturowych pod Przemyślem i to gdy sama nauka wyklucza istnienie puszczy na antropogenicznych Pogórzach – jest tu objawem braku odpowiedniej kwerendy i niechronnie prowadzi odbiorcę w sferę odczuć karykaturalnej megalomanii. Powszechność gatunków „reliktowych” w pasie Karpat umożliwia klonowanie takiej zasady „nazewniczej” na terenie Karpat PL, a to zaprzecza idei ewenementowości jako podstawy powoławczej rezerwatów. Tego rodzaju przynoszona „w teczce” polityka nazewnicza gwarantuje przegraną, zarówno w skali mikro (uśmiech, negacja i wyparcie społeczne) jak i makro (promocja puzła globalnej efemerydy).

(ii) Za błędne należy też uznać praktykowanie nazw rezerwatów opartych na gatunkach zwierząt migrujących siedliskowo po regionie, kojarzonych z presją na ekumeny ludzkie czy niestabilnych populacyjnie. O ile Mur Krzeczkowski posiada trwałość nazewniczą, o tyle Matecznik Niedźwiedzia (migruje całorocznie do kilkuset km, staje się problemem dla ekumen ludzkich) czy Rysi Gaj (gatunek uzależniony od presji innych oraz dostępności bazy żerowej) należy uznać nazewniczo ale i koncepcyjnie za zbyt nietrwałe (chwiejne, powierzchowne i w efekcie społecznie abstrakcyjne) oraz niosące ryzyko jałowości takiego rezerwatu zależnie od loteryjnych sytuacji.

Wniosek praktyczny: Nazewnictwo rezerwatów powinno uwzględniać lokalną specyfikę i onomastykę – jako wyróżnik tożsamościowy miejsca. Warunkiem polityki nazewniczej musi być szeroka i rzetelna kwerenda kulturowa, historyczna, geograficzna i onomastyczna. Wymagane jest praktykowanie tylko istniejących formalnie w danym miejscu nazw własnych i krain, lokalnie trwałych etykiet kulturowych lub nazw przyrodniczych na bazie trwałej historycznie sytuacji przyrodniczej (np. Rezerwat „Puszcza Turczańska nad Ropienką” lub „Puszcza Chwaniowa nad Ropienką” a nie „Puszcza Karpacka nad Ropienką”)

3.5. Jemioła w drzewostanach jodłowych – potrzeba oceny ryzyka i celów ochrony

Uzasadnienie problemowe: Tworzenie rezerwatów w ogniskach jemioły wiąże się z ryzykiem utrwalania ognisk i zabezpieczania presji na sąsiednie drzewostany.

Uzasadnienie naukowe: Badania wskazują, że jemioła (*Viscum album*) może istotnie osłabiać kondycję, przyrost i reprodukcję jodły pospolitej (*Abies alba*), szczególnie przy wysokim nasileniu infekcji, a ryzyko rozprzestrzeniania się pasożyta może wzrastać wraz ze zmianą klimatu i dostępnością żywicieli. Jednocześnie, w podejściach nastawionych na ochronę procesów naturalnych dopuszcza się występowanie zjawisk takich jak gradacje pasożytów i patogenów jako element dynamiki ekosystemu; kluczowe staje się więc jasne określenie celu ochrony (procesy vs. utrzymanie określonej struktury drzewostanu i przedmiotu ochrony np. wyżynnego boru jodłowego, boru karpackiego) i wynikających z tego działań (Camarero et al., 2025; Barbu, 2009; Walas et al., 2022).

Wniosek praktyczny: Postulat można realizować jako wymóg, by każdy wniosek rezerwatowy w drzewostanach podatnych zawierał: (i) diagnozę zagrożenia (nasilenie, trendy), (ii) scenariusze zarządzania (brak interwencji / działania czynne), (iii) monitoring skutków w czasie.

3.6. Tworzenie rezerwatów z realnym planem zasobów i trwałym finansowaniem

Uzasadnienie problemowe: Obserwuje się obecnie brak wystarczających środków na opiekę nad istniejącymi obiektami ochrony oraz ryzyko pogorszenia stanu przedmiotu ochrony w warunkach masowych powołań nowych obszarów chronionych. Sytuacja Podkarpacia jest skrajna na tle Polski - na 106 rezerwatów tylko 3 posiada wymagane ustawowo Plany Ochrony, co daje 2,8% przy średniej krajowej 42%, a dynamika powoływania kolejnych rezerwatów bez Planów - rośnie od dwóch lat lawinowo.

Uzasadnienie naukowe: Prace globalne pokazują, że deficyty budżetowe i kadrowe są jednymi z najsilniejszych predyktorów niskiej skuteczności ochrony. Adekwatne zasoby istotnie zwiększają efekt ekologiczny obszarów chronionych, a w wielu krajach te braki są powszechne (Coad et al., 2019; Gill et al., 2017).

Wniosek praktyczny:

Minimalnym standardem stosowanym z powodzeniem na Zachodzie powinno być dołączanie do każdego wniosku: (i) kosztorysu (plan ochrony lub plan zadań ochronnych, monitoring i raportowanie, działania czynne, egzekucja /oznaczenie terenu, informacja, obsługa naruszeń/, okresowy audyt skuteczności), (ii) źródeł finansowania (konkretnie, nie w formule „przyszłych starań”, z horyzontem co najmniej 10 lat), (iii) określenia odpowiedzialności instytucjonalnej za wdrożenie i realizowanie tej ochrony.

Komunikacyjnym minimum powinno być regularne udostępnianie w BIP zbiorczego zestawienia (i) rezerwatów z planami ochrony, (ii) rezerwatów objętych planami zadań ochronnych (jeśli dotyczy) oraz (iii) stanu monitoringu i finansowania; pozwoli to na dyskusję o skuteczności ochrony na bazie danych ogólnie dostępnych dla społeczeństwa i nauki.

3.7. Odpowiedzialność instytucjonalna: monitoring, wczesne ostrzeganie i działania naprawcze

Uzasadnienie problemowe: Istnieje ryzyko utraty przedmiotów ochrony w istniejących rezerwach przy braku reakcji (np. Śnieżycza w Dwerniczku, Eskulap, hydrologia torfowisk etc.).

Uzasadnienie naukowe: Standardy zarządzania obszarami chronionymi podkreślają cykl: cele → działania → monitoring → ocena → korekta (adaptive management). IUCN promuje ramy oceny skuteczności zarządzania, a literatura klasyczna podkreśla rolę adaptacyjnego uczenia się (Hockings et al., 2006; Leverington et al., 2010; Walters & Holling, 1990).

Wniosek praktyczny: Postulat można zoperacjonalizować przez: (i) wskaźniki stanu i presji, (ii) progi alarmowe, (iii) harmonogram raportowania, (iv) z góry uzgodnione „pakiety naprawcze” (np. ochrona czynna, ograniczenia presji).

3.8. Złożone krajobrazy i mozaika siedlisk – dobór narzędzi „szytych na miarę” i celowanych przedmiotowo

Uzasadnienie problemowe: Jednolita ochrona bierna może prowadzić do ujednoliceń siedlisk i spadku bioróżnorodności (np. przez zacienianie), zwłaszcza w przypadkach złożonych systemów krajobrazowych, z zróżnicowanymi wewnątrz środowiskami (np. „Przełom Sanu”, „Przełom Strwiąża”, „Przełom Wołosatego”). Dotyczy to zwłaszcza układów niewykazujących sytuacji zagrożenia, a reprezentujących

wysokie wyniki przyrodnicze i bioróżnorodnościowe w ramach obecnie realizowanej ochrony krajobrazowej. Ochrona ścisła może woi)czas oznaczać brak wartości dodanej wobec obecnych form ochrony, a wręcz wartość ujemną.

Uzasadnienie naukowe: W wielu systemach (np. półnaturalne łąki, murawy, alwary itp.) trwałość bioróżnorodności zależy od utrzymania otwartego charakteru siedliska; porzucenie użytkowania i sukcesja często powodują spadki bogactwa gatunkowego i funkcji ekosystemu (Prangel et al., 2023).

Wniosek praktyczny: Dla obiektów mozaikowych zasadne jest rozdzielanie celów i narzędzi (np. strefy, ochrona czynna dla płatów światłoządnych, ochrona procesów w płatach leśnych), zamiast – dużo wygodniejszego instytucjonalnie - narzucania jednego reżimu na cały obszar. W przypadku złożonych składnikowo układów krajobrazowych należy rozważyć kontynuowanie zróżnicowanej ochrony krajobrazowej – zamiast ścisłej.

3.9. Obowiązkowa kwerenda historyczna, kulturowa i gospodarcza równie ważne jak analiza przyrodnicza

Uzasadnienie problemowe: Pomijanie historii i kontekstu prowadzi do błędnych klasyfikacji i konfliktów. Postrzeganie jako „cenniejsze do-rezerwatowej” w odniesieniu do kształtowanej i eksploatowanej gospodarczo sukcesji na wielowiekowej rolniczej historii użytkowania – jest co najmniej dyskusyjne. Deklaracyjne „zabezpieczanie obecnego stanu krajobrazu” (Przełom Sanu, Przełom Strwiąża) w odniesieniu do wyraźnego od kilku dekad „etapu zmian” w krajobrazie (skądinąd częściowo sztucznie nasadzonym, więc antropogenicznego) czy ujednolicanie obecnego wartościowego zróżnicowania krajobrazu poprzez unifikującą formułę ochrony biernej – są błędem modelu ochrony.

Case #Obnoga/Roztoki:

- obejmowanie ochroną rezerwatową młodych lasów sukcesyjnych na połoninowych łąkach,
- traktowanie jako przedmiot ochrony antropogenicznej monokultury buka, a to w sytuacji jej sukcesywnego zasiedlania połaciami jodły w ramach jej powrotu do swojego siedliska po wyróżnieniu w tym miejscu 100 lat wcześniej ogromnego jodłowego pierwoboru

są pakietem błędów wynikających zarówno z braku kwerendy historycznej jak i niedostrzegania szerszego procesu ale i jego etapu - w dynamice zmian, w których przedmiot ochrony już na etapie proponowania do objęcia ochroną ulega utracie / zmianie charakteru, kondycji i proporcji gatunkowych. Błędem jest tu bazowanie na celach i przedmiocie ochrony sprzed kilku dekad, ale i ignorowanie ewolucji krajobrazu, błędnie postrzeganego tu jako stały przedmiot ochrony, co prowadzi do przewidywalnej porażki w wyniku procesów naturalnych / sukcesyjnych / dominacyjnych – wspieranych dodatkowo ochroną bierną.

Case #Rajskie:

- Pomijanie lokalnych społeczności i zastanej sytuacji gospodarczej (turystycznej) spowodowało, że wnioskodawca rezerwatu zamknął w „kotle” ochrony ścisłej miejscowość stricte turystyczno-rekreacyjną, skazując ją na automatyczny regres. Dodatkowo RDOŚ w trakcie procedowania rezerwatu zignorował sprzeciw wszystkich mieszkańców (bez odpowiedzi).
- Brak odpowiedniej kwerendy infrastrukturalnej spowodował, że wnioskodawca ułożył w projekcie obszaru rezerwatu (ochrona ścisła) wiele obiektów ważnych społecznie i turystycznie, np. leśne ujęcia wody dla sąsiedniej miejscowości czy historyczne obiekty tak po dawnej kopalni ropy naftowej (turystyka) jaki

historycznych pozostałości Studenkiego. Dotyczy to też wielu nieformalnych szlaków wycieczkowych i konnych po obu stronach Otrytu – blokowanych rezerwatem niczego szczególnego.

Uzasadnienie naukowe: Zrozumienie historii i zasad użytkowania jest kluczowe dla poprawnego doboru celów ochrony oraz realistycznych oczekiwań co do tempa i kierunku zmian. To także warunek uczciwego bilansu kosztów i korzyści w kontekście społeczno-gospodarczym (Foster et al., 2003; Papworth et al., 2009).

Wniosek praktyczny: Kwerenda powinna być krótka, ale obowiązkowa: (i) analiza źródeł kartograficznych, (ii) dane o użytkowaniu (zróżnicowaniu) i własności, (iii) scenariusze procesów, z uwzględnieniem presji zmian klimatu, (iv) identyfikacja usług ekosystemowych i użytkowników, (v) mapowanie ryzyk konfliktu i strat.

3.10. Bilans zysków i skutków oraz legitymizacja społeczna – warunek trwałości ochrony

Uzasadnienie problemowe: Jednymi z kluczowych wad procesu są (i) brak uwzględniania potrzeb wszystkich beneficjentów środowiska podlegającego decyzjom (przyroda, mieszkańcy, turystyka, miejsca pracy w gospodarce leśnej wraz z produktem dla rynku, wartości kulturowe, zarządzanie zwierzyną, ochrona czynna, ochrona granic, itp.) oraz (ii) unikanie bilansowania skutków tych rezerwatów dla wspomnianych interesariuszy widoczne regularnym braku prezentowania wymiernych wartości dodanych wobec już istniejących form ochrony. Zaniedbania w tym zakresie prowadzą do spadku szacunku wobec istniejących i tworzonych form ochrony przyrody, ale także do odczuwalnie rosnącej w regionie niechęci społecznej w stosunku do szerzej rozumianej ochrony przyrody, przyjmowanej jako trwała postawa społeczna.

Uzasadnienie naukowe: Literatura z zakresu conservation social science i zarządzania konfliktami pokazuje, że partycypacja interesariuszy, przejrzystość i proceduralna sprawiedliwość zwiększają akceptację decyzji i zmniejszają ryzyko konfliktów. Konflikty wokół ochrony są zjawiskiem powszechnym i wymagają aktywnego zarządzania (Reed, 2008; Redpath et al., 2013; Bennett et al., 2017).

Wniosek praktyczny: Dla decyzji o znaczącym koszcie społecznym należy stosować standard: (i) analiza interesariuszy, (ii) jawny bilans kosztów/korzyści, (iii) alternatywy (np. strefy gatunkowe zamiast rezerwatu), (iv) plan komunikacji i edukacji, także naprawczy dla sytuacji już „przeigranych”.

3.11. Unikanie krzywdy społecznej lub jej rekompensowanie jako standard odpowiedzialnej ochrony przyrody

Uzasadnienie problemowe: Rezerваты mogą w różnym stopniu naruszać obszar potrzeb społecznych, jest to nieuniknione na terenach zamieszkałych oraz atrakcyjnych turystycznie i rekreacyjnie, co wymaga wstępnego rozpoznania i uwzględniania tych potrzeb już na etapie projektowania. Przykłady:

(i) Bieszczady - forsowanie pasa powtarzalnych przedmiotowo rezerwatów wzdłuż granicy z BdPN (quasi „powiększenie”) zablokuje dostęp do runa leśnego w paśmie połonin oraz zablokuje funkcje rekreacyjno-widokowe kilku podszczytowych polan tam ułożonych (cel częstych wycieczek z Mucznego, Tarnawy i Widełek). Za podstawowe minimum projektowe należy tu uznać uprzednie zindeksowanie i zachowanie jako otwarte – siatki kulturowych od wieków szlaków jagodiarzy oraz atrakcji turystycznych w pasie

podpołoninowym.

(ii) Tolsta - projekt rezerwatu zamyka w „kotle” miejscowość turystyczną, „kradnie” mieszkańcom jedyną rekreacyjno-turystyczno-runoleśny las wokół tej turystycznej miejscowości (poczucie osaczenia i zamknięcia, utrata walorów turystycznych), las skądinąd porolny – pola, łąki i krzaki przed 80 laty; sens obecności w rezerwacie - wątpliwy.

(iii) Zlewnia Roztok (Obnoga) - za podstawową uważamy uprzednią do projektowania rezerwatu kwerendę w kwestii obecnie funkcjonujących atrakcji turystycznych (formalnych i nieformalnych) ale też dróg rozwoju turystyki lokalnej, w tym projektowanych obecnie szlaków i ścieżek turystycznych.

Procedowanym obecnie projektem jest tzw. „pętla tarnawska” Tarnawa – Koniarka - Halicz - Kopa Bukowska - Bukowe Berdo - Obnoga – Tarnawa, prowadząca przez obszar propozycji rezerwatu. To trasa kluczowa dla przyszłości zamierającej w BdPN miejscowości turystycznej Tarnawa Niżna. Podobnych sytuacji i perspektyw niwelowanych rezerwatami może być wiele, stąd każdy przypadek projektowania rezerwatu powinien podlegać wcześniejszej kwerendzie społecznej i samorządowej autorów projektu i samej instytucji powołującej, a następnie podlegać ich uwzględnieniu.

W przypadku jakiegokolwiek utraty wartości turystycznej i dostępności społecznej należy stosować politykę wypłaty regularnej rekompensaty finansowej, trafiającej bezpośrednio do mieszkańców żyjących z turystyki, gospodarki leśnej czy związanych emocjonalnie z danym terenem (ekwiwalent utraty wartości życiowej). W przypadku niezdolności do poniesienia przez instytucje państwowe takiej odpowiedzialności społecznej, warto także rozważyć rezygnowanie z procedowania kolejnych obiektów oraz rewizji istniejących rezerwatów, zwłaszcza tych pozbawionych wymiernej wartości dodanej wobec dotychczasowych form ochrony.

Wniosek praktyczny: Minimalnym standardem przed procedowaniem nowego rezerwatu w regionie turystycznym powinna być analiza istniejących form ochrony i ograniczeń w promieniu np. 15–20 km, wraz z oceną kumulacji zakazów i ich wpływu na dostępność terenu, rekreację, turystykę, lokalną gospodarkę oraz wykonywanie tradycyjnych aktywności (np. korzystanie z runa leśnego). W regionach już silnie nasyconych formami ochrony, w tym ochroną rezerwatową i parkami narodowymi, należy wykazać konkretną i krytycznie wysoką(!) wartość dodaną nowego rezerwatu - wobec dotychczasowych form ochrony.

Dla decyzji o znaczącym koszcie społecznym należy stosować standard: (i) analiza interesariuszy i ich potrzeb, (ii) jawny bilans kosztów/korzyści, (iii) alternatywy (np. strefy gatunkowe zamiast rezerwatu), (iv) plan komunikacji i edukacji.

3.12. System Oceny Rezerwatów - komplet jasnych kryteriów (filtrów i ocen) porządkujący nabór do rezerwatowego uniwersum oraz stabilizujący funkcjonowanie RDOŚ (SOR).

Uzasadnienie problemowe: Kryterium ilościowe „produkcji” rezerwatów, wymuszane zewnątrznie obniżanie pułapu jakościowych wejściowych propozycji, pozbawiona transparentności uznaniowość podejmowanych decyzji, sięganie do „sprawdzonych” narracyjnie ale już często chronionych formacji przyrodniczych, unikanie ochrony formacji wysoce cennych i bardzo rzadkich ale obciążonych kosztem

ochrony czynnej – to wszystko prowadzi do wyraźnego obniżenia jakościowego budowanego latami portfolio polskiej ochrony rezerwatowej.

Wniosek praktyczny: Podstawą działania systemu kwalifikacji do ochrony rezerwatowej powinna być stała i precyzyjna hierarchia wartości przyrodniczych korelowana z statystykami dotychczasowej ochrony elementów każdego kolejnego wniosku. Jeden spójny system ewaluacji wartości projektów pozwoli na maksymalnie jasne katalogowanie projektów na określonych poziomach wartości i komplementarności ich zawartości. Realizowane tą drogą odseparowanie procesu od motywowanych personalnie decyzji ludzkich jest też narzędziem uniezależnienia instytucji ochrony przyrody od wszelkiego rodzaju zależności.

Systemowa konstrukcja priorytetów i wynikającego z tego obiektywnie wysokiego pułapu jakościowego dokonywanej Selekcji pozwoli na unikanie dotychczasowych zagrożeń i niepotrzebnie wywoływanych przez to negatywnych skutków oraz postaw społecznych.

4. Bibliografia (wybór)

1. Bennett, N.J., Roth, R., Klain, S.C., Chan, K.M.A., et al. (2017). Conservation social science: Understanding and integrating human dimensions to improve conservation. *Biological Conservation*, 205, 93–108. DOI:10.1016/j.biocon.2016.10.006.
2. Barbu, C. (2009). Impact of mistletoe attack (*Viscum album* ssp. *abietis*) on the radial growth of silver fir: A case study in the North of Eastern Carpathians. *Annals of Forest Research*. DOI:10.15287/AFR.2009.125.
3. Camarero, J.J., Rubio-Cuadrado, Á., González de Andrés, É., & Gazol, A. (2025). Mistletoe negatively impacts vigor, growth and reproduction of silver fir forests at regional and local scales. *Forest Ecology and Management*, 586, 122693. DOI:10.1016/j.foreco.2025.122693.
4. Christie, A.P., Amano, T., Martin, P.A., Shackelford, G.E., & Sutherland, W.J. (2019). Simple study designs in ecology produce inaccurate estimates of biodiversity responses. *Journal of Applied Ecology*, 56(12), 2742–2754. DOI:10.1111/1365-2664.13499.
5. Coad, L., Watson, J.E.M., Geldmann, J., Burgess, N.D., et al. (2019). Widespread shortfalls in protected area resourcing undermine efforts to conserve biodiversity. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 17(5), 259–264. DOI:10.1002/fee.2042.
6. Di Minin, E., & Toivonen, T. (2015). Global Protected Area Expansion: Creating More than Paper Parks. *BioScience*, 65(7), 637–638. DOI:10.1093/biosci/biv064.
7. Foster, D., Swanson, F., Aber, J., Burke, I., Brokaw, N., Tilman, D., & Knapp, A. (2003). The importance of land-use legacies to ecology and conservation. *BioScience*, 53(1), 77–88. DOI:10.1641/0006-3568(2003)053[0077:TIOLUL]2.0.CO;2.
8. Gill, D.A., Mascia, M.B., Ahmadi, G.N., Glew, L., Lester, S.E., Barnes, M., Craigie, I., Darimont, C.T., et al. (2017). Capacity shortfalls hinder the performance of marine protected areas globally. *Nature*, 543, 665–669. DOI:10.1038/nature21708.
9. Golden Kroner, R.E., Qin, S., Cook, C.N., Krithivasan, R., Pack, S.M., Bonilla, O.D., Cort-Kansinall, K.A., et al., & Mascia, M.B. (2019). The uncertain future of protected lands and waters. *Science*, 364(6443), 881–886. DOI:10.1126/science.aau5525.

10. Hockings, M., Stolton, S., Leverington, F., Dudley, N., & Courrau, J. (2006). Evaluating Effectiveness: A Framework for Assessing Management Effectiveness of Protected Areas (2nd ed.). IUCN. DOI:10.2305/IUCN.CH.2006.PAG.14.en.
11. Leverington, F., Costa, K.L., Pavese, H., Lisle, A., & Hockings, M. (2010). A global analysis of protected area management effectiveness. *Environmental Management*, 46(5), 685–698. DOI:10.1007/s00267-010-9564-5.
12. Margules, C.R., & Pressey, R.L. (2000). Systematic conservation planning. *Nature*, 405(6783), 243–253. DOI:10.1038/35012251.
13. Papworth, S.K., Rist, J., Coad, L., & Milner-Gulland, E.J. (2009). Evidence for shifting baseline syndrome in conservation. *Conservation Letters*, 2(2), 93–100. DOI:10.1111/j.1755-263X.2009.00049.x.
14. Pauly, D. (1995). Anecdotes and the shifting baseline syndrome of fisheries. *Trends in Ecology & Evolution*, 10(10), 430. DOI:10.1016/S0169-5347(00)89171-5.
15. Prangel, E., Kasari-Toussaint, L., Neuenkamp, L., et al. (2023). Afforestation and abandonment of semi-natural grasslands lead to biodiversity loss and a decline in ecosystem services and functions. *Journal of Applied Ecology*. DOI:10.1111/1365-2664.14375.
16. Pullin, A.S., & Knight, T.M. (2009). Doing more good than harm: building an evidence-base for conservation and environmental management. *Biological Conservation*, 142(5), 931–934. DOI:10.1016/j.biocon.2009.01.010.
17. Reed, M.S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*, 141(10), 2417–2431. DOI:10.1016/j.biocon.2008.07.014.
18. Redpath, S.M., Young, J., Evely, A., Adams, W.M., Sutherland, W.J., Whitehouse, A., Amar, A., Lambert, R.A., et al. (2013). Understanding and managing conservation conflicts. *Trends in Ecology & Evolution*, 28(2), 100–109. DOI:10.1016/j.tree.2012.08.021.
19. Smokorowski, K.E., & Randall, R.G. (2017). Cautions on using the Before-After-Control-Impact design in environmental effects monitoring programs. *FACETS*, 2, 212–232. DOI:10.1139/facets-2016-0058.
20. Sutherland, W.J., Pullin, A.S., Dolman, P.M., & Knight, T.M. (2004). The need for evidence-based conservation. *Trends in Ecology & Evolution*, 19(6), 305–308. DOI:10.1016/j.tree.2004.03.018.
21. Underwood, A.J. (1992). Beyond BACI: the detection of environmental impacts on populations in the real, but variable, world. *Journal of Experimental Marine Biology and Ecology*, 161, 145–178. DOI:10.1016/0022-0981(92)90094-Q.
22. Walas, Ł., Kędziora, W., Ksepko, M., & Iszkuło, G. (2022). The future of *Viscum album* L. in Europe will be shaped by temperature and host availability. *Scientific Reports*, 12, 17158. DOI:10.1038/s41598-022-21532-6.
23. Walters, C.J., & Holling, C.S. (1990). Large-scale management experiments and learning by doing. *Ecology*, 71(6), 2060–2068. DOI:10.2307/1938620.
24. Watson, J.E.M., Dudley, N., Segan, D.B., & Hockings, M. (2014). The performance and potential of protected areas. *Nature*, 515(7525), 67–73. DOI:10.1038/nature13947.

Z wyrazami szacunku

(w imieniu grupy mieszkańców)

System Oceny Rezerwatów

Opis ogólny

Celem niniejszej propozycji jest wprowadzenie **twardego filtra jakościowego** do wnioskowania i procedowania ochrony rezerwatuowej — coś, czego dziś w praktyce bardzo brakuje.

A. Konstrukcja „filtra” powinna opierać się na kilku obowiązkowych kryteriach działania.

1. Tabela lub piramida wartości przyrodniczej, od najcenniejszych i najrzadszych formacji przyrodniczych - na górze, do najmniej cennych - na dole (z punktacją)
2. Statystyki występowania określonych formacji lub gatunków w dotychczasowych rezerwach (także w waloryzacjach porównawczych¹) oraz jako odniesienie nt. powszechności - poza nimi. Im częstsze występowanie tym wyższy wskaźnik ujemny
3. Wybieranie do analizy i procedowania rezerwatów wg kompilowania powyższych puli kryteriów
 - te z najwyższej półki cenności form, ich rzadkości, ewenementowości oraz ryzyka ich zaniku
 - najmniej powtarzalne oraz skrajnie rzadko chronione (bukowy las vs murawy kserotermiczne)
 - z uwzgl. pomocniczego kryterium „pilności” – w wyniku bieżących zagrożeń (biotycznych i abiotycznych)

B. Wskaźniki dodatkowe dla „filtra” – makro alternatyw

1. Wpływ na przedmiot ochrony poprzez obecne formy ochrony i użytkowania vs wnioskowany rezerwat, np. bezlist okrywowy, niektóre gatunki naturowe, a nawet graniczni płucnik - preferują lasy doświetlone
2. Posiadanie skutecznej alternatywnej formy ochrony (strefy, stanowiska). Z upodobaniem podkreślany w niektórych projektach granicznik płucnik istnieje w Bieszczadach na > 400 stanowiskach i posiada swoją formę ochrony – strefową, wystarczająco skuteczną, a z racji zagęszczenia populacji już coraz rzadziej ordynowaną (Prof. Fałtynowicz wnioskuję o regionalne obniżenie statusu ochrony)
3. W przypadku multi-formowych środowisk i ich zróżnicowania (np. układy krajobrazowe), ochrona ścisła całości jest wskaźnikiem negatywnym, a wpływ zróżnicowanego traktowania na dotychczasową różnorodność należy uznawać za wartość dodatnią (także tę dodaną).
4. Tożsamość przedmiotowa jako dodatkowy plus vs „worek” gatunków i formacji - jako minus w ocenie

Powyższy mechanizm spowoduje odstawianie na bok lub odrzucanie propozycji osadzanych na formacjach lub gatunkach mniej zagrożonych, nie ewenementowych i już chronionych w wielu miejscach. Alternatywnie istniejące formy ochrony dla tych formacji lub gatunków powinny oznaczać wskaźnik ujemny dla decyzji. Kryterium kosztu w zestawieniu: ochrona czynna (koszty) vs ochrona bierna (darmowa) - nie stanowi tutaj kryterium procedury. Niestety, obecnie preferuje się rozwiązania darmowe i przedmioty nieangażujące, co z punktu widzenia zadań stojących przed ochroną przyrody jest błędem.

C. Obligatoryjność danych w procedurach.

1. Wnioskodawca:
 - a. Baza kluczowych form (np. buczyna karpacka, jaworzyna górską, murawy kserotermiczne etc.) i argumentacyjnie cennych gatunków występujących w obszarze projektu – dostarczona w formie użytecznym porównawczo z istniejącą w RDOŚ bazą ogólnopolską („Wytyczne Wnioskowe” na www.RDOŚ).
2. RDOŚ
 - a. Wyniki niezależnych waloryzacji porównawczych przeprowadzonych takimi samymi nakładami prac w takich samych środowiskach otoczenia czy krainy lub skorzystanie z istniejących waloryzacji o takim samym stopniu penetracji (badanie-godziny etc)
 - b. Upublicznienie „metryczki” projektu zawierającej zestawienie wyników punktacji + komentarze

¹ Waloryzacja porównawcza – indeksacja środowisk analogicznych do przedmiotowych wnioskowo a znajdujących się w okolicy lub tej konkretnej krainie. Jej celem jest weryfikacja często dotąd podnoszonej „unikatowości” czy „bogactwa przyrodniczego” – bez jakichkolwiek odniesień porównawczych, a jedynie na bazie obiektu zainteresowania wnioskodawcy (błąd konkluzyjny).

Opis szczegółowy

❶ Fundament: Hierarchia wartości przyrodniczych (piramida + punktacja)

Cel

Zastąpić swobodność wyboru poprzez **opracowaną jawną hierarchię wartości i rzadkości** (w tym zagrożeń), która:

- porządkuje decyzje wg określonych procedur i wartości,
- ogranicza presję ilościową, daje urzędnikom „tarczę” przed naciskami.

Konstrukcja

Decydent tworzy **oficjalną „Hierarchię Priorytetów Rezerwatowych”**, aktualizowaną np. co 5 lat.

Poziomy piramidy

Poziom I – Krytyczny (najwyższy priorytet)

- formacje unikatowe w skali kraju lub regionu,
- relikty polodowcowe, endemiczne zbiorowiska etc.
- ostatnie stanowiska gatunków kluczowych,
- ekosystemy o zerowej lub bliskiej zeru możliwości odtworzenia.

Poziom II – Bardzo wysoki

- formacje bardzo rzadkie, ale występujące w kilku–kilkunastu lokalizacjach,
- siedliska o wysokiej naturalności,
- kluczowe obszary procesów naturalnych.

Poziom III – Wysoki

- wartościowe, lecz częściowo powtarzalne formacje,
- siedliska możliwe do odtworzenia, ale o wysokim koszcie.

Poziom IV – Umiarkowany

- formacje częstsze, dobrze reprezentowane w sieci rezerwatów,
- wartości lokalne, nie unikatowe.

Poziom V – Niski

- obiekty typowe, powszechne,
- możliwe do ochrony innymi formami (strefy, stanowiska, użytki, OCHK, park krajobrazowy).

Punktacja

Każdy typ formacji otrzymuje punkty za:

- rzadkość (np. 1–5),
- unikatowość procesów,
- nieodtwarzalność,
- reprezentatywność w sieci rezerwatów (im częściej chroniony, tym mniej punktów)
- istnienie innych form ochrony dla formacji / gatunku (strefy etc. – mniej punktów)
- tożsamość przedmiotu (np. Mur Krzeczkowski)

Istnieje opcja podniesienia Poziomu o 1 w górę przy wybitnych a nieklasyfikowalnych wartościach lub tożsamości. Rozróżnienie potrzeb ochrony czynnej lub biernej - nie stanowi elementu / kryterium punktacji oraz samej decyzji.

② Statystyka rezerwatowa (twarde dane zamiast narracji, uznaniowości) jako podstawa decyzji /#Baza danych/

Cel

Skatalogować w skali kraju i regionu oraz ujawnić w sposób przejrzysty statystycznie **co i jak często już chronimy**, a czego nie, oraz potencjalne przedmioty ochrony, gatunki etc – na potrzeby wiedzy o ich unikatowości oraz ewentualnych decyzji.

Zakres

Instytucje prowadzą **centralną ale i regionalną, publiczną statystykę**:

- liczba rezerwatów wg typu formacji, gatunku jako przedmiotu ochrony lub treści wniosku
- procentowy udział danego typu i gatunku w sieci rezerwatów,
- liczba rezerwatów chroniących ten sam typ, gatunek,
- powierzchnia ochrony vs liczba obiektów
- (!) baza zdarzeń gatunków chronionych w i poza rezerwatami (publicznie - bez d. wrażliwych), z tendencją populacji
- (!) obowiązek porównywania z gatunkami będącymi podstawą wniosku
- (!) obowiązek projektodawcy dołączenia do wniosku bazy zawartości (wg wytycznych) + GPS stanowisk

Efekt

Każda nowa propozycja rezerwatu jest:

- **automatycznie porównywana** zawartościowo z istniejącą bazą, w tym z rezerwatową,
- krytycznie oceniana pod kątem „nadreprezentacji” form ale i gatunków, także poza rezerwatami

Przykład:

„Las bukowy typ X – 38 rezerwatów w kraju → **niski priorytet proceduralny**”

„Murawy kserotermiczne typ X – 0 rezerwatów w kraju → **wysoki priorytet proceduralny**”

③ Filtr kwalifikacyjny: co wchodzi do procedowania

Zasada kluczowa: Nie wszystko, co wartościowe, kwalifikuje się do rezerwatu.

Kryteria wejścia do procedury

Do dalszego procedowania trafiają wyłącznie propozycje, które:

- znajdują się w **Poziomie I–II piramidy**,
i / lub
- reprezentują formacje **niedoreprezentowane lub niechronione**,
i / lub
- są **ostatnimi zachowanymi przykładami** danego typu (zagrożenie utraty).
- posiadają dołączoną do wniosku **bazę zawartości form i gatunków** (+ GPS) wskazywanych we wniosku
- nie posiadają skutecznych alternatywnych form ochrony

Kryteria odsiewu

Na etapie wstępnym odrzuca się lub odkłada, bądź deleguje do innej formy ochrony:

- propozycje powielające już chronione typy i gatunki

- obiekty o wartości głównie lokalnej,
- obiekty możliwe do ochrony inną formą ochrony,
- propozycje „ilościowe” bez ewenementowości czy charakteru.

Odrzucenie:

- **nie oznacza negacji wartości przyrodniczej,**
- **powoduje przekierowanie do adekwatniejszej formy ochrony.**

Uwaga: Kwestia stosowania ochrony czynnej lub biernej nie stanowi kryterium decyzyjnego.

④ Mechanizm „kolejki priorytetowej”

Propozycje tworzą **kolejkę proceduralną**:

1. Najpierw Poziom I (bez limitu liczbowego),
2. Następnie Poziom II (z limitem rocznym i kolejkowaniem),
3. Poziom III – tylko w przypadku luk systemowych lub wybitnej tożsamości
4. Poziomy IV–V – zasadniczo poza rezerwatami.

To:

- eliminuje presję „procedujemy wszystko” (zwłaszcza na etapie preselekcji, przed procedowaniem),
- pozwala skupić zasoby na najlepszych i najpilniejszych projektach / obiektach,
- podnosi / przywraca / oczyszcza prestiż instytucji rezerwatu jako wybitnej formy ochrony.
- redukuje koszty proceduralne, czas i zaangażowanie interesariuszy (przy nieprocedowanych)

⑤ Efekt systemowy, czyli podsumowanie: dlaczego to działa, jak i dla kogo jest przydatne

Administracyjnie

- decyzje oparte na jasnych kryteriach, statystykach, inwentaryzacjach, tabelach i danych,
- znacznie mniejsza uznaniowość,
- większa ochrona urzędników przed odgórnymi naciskami.

Przyrodniczo

- realna ochrona najcenniejszych wartości, także tych pomijanych ze względu na koszty
- brak rozmywania pojęcia „rezerwat”.

Społecznie

- mniejsze konflikty (konkretna argumentacja), większe zaufanie do decyzji (niezależnej),
- jasna i weryfikowalna odpowiedź: „dlaczego to nie rezerwat”, łatwość wyjaśnienia wnioskodawcom.

Politycznie

- system w dużym stopniu odporny na „ilościowe targety”,
- brak potrzeby ciągłego „udowadniania aktywności”, dokumentacja prac przy perełkach i bieżącej ochronie

Z wyrazami szacunku

(w imieniu szerszego grona mieszkańców)

